

نقش زن در زمینه سازی ظهور*

ریحانه هاشمی**

*. نوشتار حاضر از طرف پژوهشکده انتظار نور وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم در اختیار فصلنامه قرار گرفته است.
** محقق و پژوهشگر مباحث مهدویت

چکیده

همه انسان‌ها در برابر امام عصر خود مسئول هستند و برای زمینه‌سازی ظهور آن حضرت وظایفی را بر عهده دارند. زنان علاوه بر نقش عمومی که همه انسان‌ها عهده‌دار هستند، می‌توانند در مواردی به طور خاص ایفای نقش نموده و زمینه‌های ظهور را فراهم نمایند و این مسئله، اهمیت نقش زنان را در زمینه‌سازی ظهور روشن می‌نماید. برای دستیابی به این مهم، شناخت جایگاه زن در ابعاد مختلف لازم است تا بتوان در پرتو آن به چگونگی تأثیرگذاری زن در ابعاد گوناگون پرداخت.

در این نوشتار برای پاسخ‌گویی به کیفیت نقش زنان در زمینه‌سازی ظهور، ضمن استفاده از کتاب‌های روایی و تحلیلی، برای استفاده بهتر از نظرات موجود، با مراجعه به سایت‌های اینترنتی مرتبط با مهدویت و جست‌وجو در مقالات، فصلنامه‌ها و ... سعی شده است تا ارائه مطالب به صورت توصیفی - تحلیلی از پویایی هر چه بیشتر برخوردار گردد.

واژه‌های کلیدی: زمینه‌سازی، ظهور، اجتماع، فرهنگ، سیاست، اقتصاد.

مقدمه

در دوران غیبت و پنهان زیستی امام مهدی علیه السلام باورمندان مهدویت دارای رسالت و مسئولیت خطیری می‌باشند. منتظران واقعی و راستین در جامعه منتظران جهت نیل به جامعه ایده آل مهدوی از پای ننشسته و با تلاش و کوشش مضاعف و با ارائه برنامه و راهکارهای تبلیغی، زمینه شوق و علاقه مردم را جهت درک ظهور و آمدن حضرت مهدی علیه السلام دوچندان می‌کنند.

منتظران واقعی با اجرای دو مسئولیت در جامعه زمینه تحقق ظهور را تسهیل می‌نمایند، نخستین مسئولیت که شاید مهمترین نیز باشد همان خوداندیشی و خودسازی است؛ یعنی منتظر واقعی قبل از آن که به فکر دیگران باشد (دگراندیشی داشته باشد) باید با احیای شاخصه های مهدی پسند و مزین شدن به خصال نیک و اخلاق اسلامی خود را در زمره یاران واقعی امام مهدی علیه السلام قرار دهد. دومین مسئولیت بعد از خوداندیشی، دگراندیشی می‌باشد. در این مسئولیت، منتظر واقعی با تبلیغ و اشاعه فرهنگ ناب مهدوی در میان منتظران، عشق و علاقه آنان را نسبت به امام مهدی علیه السلام و ظهور او بر می‌انگیزاند و مردم را نسبت به آمدن حضرت مهدی علیه السلام و تشکیل حکومت جهانی تشنه و مشتاق می‌نماید. در این میان نقش زنان - که جمعیت انبوهی از مردم را تشکیل می‌دهند - نقش خطیر و مهمی است؛ زیرا قلمرو و نفوذ زنان در جامعه و ابعاد مختلف آن، دارای گستره وسیعی می‌باشد؛ یعنی علاوه بر جامعه، در خانواده و مدرسه و... جهت تربیت نسل منتظر و پرورش یاران خاص حضرت، نقش بی‌نظیر و بی‌بدیلی را بر عهده دارند. از این رو زنان منتظر به خاطر جایگاه مهم اجتماعی، و خانوادگی در صورت انجام صحیح مسئولیت، منتظران و جامعه منتظران را به سوی جامعه ایده آل مهدوی سوق خواهند داد.

انتظار

نقش زن در زمینه سازی ظهور ریحانه هاشمی

زمینه‌سازی: مقدمه چینی، آماده ساختن استعداد و تهیه مقدمات برای منظوری را زمینه‌سازی گویند.^۱

ظهور در لغت: آشکار شدن چیز پنهان^۲، پدیدار شدن و هویدایی را گویند.^۳ ظهور در مباحث مهدویت به معنای ظاهر شدن حضرت مهدی علیه السلام پس از زیستن طولانی، جهت برپایی حکومت عدل جهانی است. نکته مهم در ظهور، مسبوق بودن آن به غیبت است.^۴ نقش: کنایه از طرح تازه افکندن و صورت نو ظاهر ساختن می‌باشد.^۵

اجتماع در لغت: کاری که به اجتماع و به همگان بستگی داشته باشد، آنچه مربوط به گروهی که با هم زندگی می‌کنند، باشد.^۶

اجتماع در اصطلاح، «در گسترده‌ترین معنا، آن‌گونه که در مورد انسان‌ها به کار برده می‌شود، هر نوع رفتار یا نگرشی است که از طریق تجربه حال یا گذشته از رفتار سایر مردم (مستقیم یا نامستقیم) تأثیر پذیرفته باشد، یا اشاره به رفتاری است که به سوی مردم جهت‌گیری شده باشد.^۷

فرهنگی در لغت: به چیزی گفته می‌شود که منسوب به فرهنگ باشد و فرهنگ به معنای دانش، علم، معرفت و یا مجموعه آداب و رسوم گفته می‌شود.^۸

فرهنگ در اصطلاح، «شامل الگوهایی است؛ آشکار و نا آشکار از رفتار و برای

۱. علی‌اکبر دهخدا، *لغت‌نامه دهخدا*، ذیل واژه مورد نظر.

۲. خلیل‌بن احمد فراهیدی، *العین*، ذیل واژه مورد نظر؛ محمدبن مکرّم ابن منظور، *لسان العرب*، ذیل واژه مورد نظر.

۳. علی‌اکبر دهخدا، *پیشین*، ذیل مورد نظر.

۴. خدامراد سلیمان، *فرهنگ‌نامه مهدویت* (بنیاد فرهنگی حضرت مهدی علیه السلام، ۱۳۸۳)، ج اول، ص ۲۶۷.

۵. علی‌اکبر دهخدا، *پیشین*، ذیل واژه مورد نظر.

۶. محمد معین، *فرهنگ فارسی*، (تهران: انتشارات امیرکبیر، ۱۳۷۹) ۶جلدی، ذیل واژه مورد نظر.

۷. جولوس گولد، دیلیم کولب، *فرهنگ علوم اجتماعی*، (تهران: مازیار، ۱۳۷۶) چاپ گلشن، اول، ص ۲۹.

۸. محمد معین، *پیشین*، ذیل واژه مورد نظر.

رفتار که به واسطه نمادها حاصل می‌شود و انتقال می‌یابد؛ نمادهایی که دست‌آورد های متمایز گروه‌های انسانی و از جمله تجسم‌های آنها را در کار ساخت تشکیل می‌دهند. هسته اصلی فرهنگ، شامل عقاید سنتی و به خصوص ارزش‌های وابسته به آنهاست.^۱

سیاسی در لغت: «منسوب به سیاست؛ و سیاست، حکم راندن به رعیت و اداره کرن امور مملکت و حکومت کردن را گویند».^۲

سیاست در اصطلاح، «یک برنامه پیش‌اندیشیدنی برای هدف‌ها و طرز عمل‌هاست. فرایند سیاست، عبارت است از ضابطه‌مندی، اعلام و به کار بستن تقاضاها و چشم‌داشت‌ها».^۳

اقتصادی در لغت: «منسوب به اقتصاد»^۴ را گویند.

اقتصاد در اصطلاح، این‌گونه تعریف شده است: «علم اقتصاد، رفتار انسان را در ارتباط با وسایل کمیاب که موارد استعمال گوناگون دارند، به اهداف معین، هم‌چون حداکثر کردن درآمد، مطالعه می‌کند و این مطالعه معمولاً با به‌کارگیری داده‌های قیمت درمقایسه، انجام می‌شود. اما انتخاب میان اهداف معین معمولاً مستلزم انتخاب میان ارزش‌ها و سیاست‌های اجتماعی است».^۵

۱. دیدگاه‌ها در مورد زمینه‌سازی

در روایات اسلامی، مطالب بسیاری در مورد انتظار و فرج آمده و به منزله بهترین اعمال معرفی گردیده است.

۱. گولد و کولب، پیشین، ص ۶۳۰ - ۶۳۱.

۲. معین، پیشین، ذیل واژه مورد نظر.

۳. گولد و کولب، پیشین، ص ۶۳۰ - ۶۳۱.

۴. معین، پیشین، ذیل واژه مورد نظر.

۵. گولد و کولب، پیشین، ص ۵۲۹.

رسول گرامی اسلام ﷺ می فرماید: بهترین اعمال امت من، انتظار فرج (کشایش) خداوند عزوجل است.^۱

هم چنین فرموده‌اند: بهترین عبادت، انتظار فرج است.^۲ برداشت‌های متفاوت از مفهوم انتظار، موجب گردیده تا نظرات متفاوت و متضاد رخ بنماید و بر اساس این برداشت‌ها، تکالیف متفاوتی ارائه شود. برای روشن شدن وظیفه شیعیان و منتظران واقعی حضرت، بررسی نظریات و دیدگاه‌ها و در نهایت روش صحیح آن ضروری به نظر می‌رسد.

۱ - ۱. زمینه‌سازی منفی

عده‌ای انتظار فرج را به این معنا دانسته‌اند که جامعه بایستی به حال خود رها شود و نباید به فساد آن توجهی نشان داد تا زمینه ظهور - که دنیایی پر از ظلم و فساد است - فراهم آید. عده‌ای فراتر از این عقیده معتقدند نه تنها نباید جلوی فساد و گناهان را گرفت، بلکه بایستی به آنها دامن زد تا هر چه بیشتر زمینه ظهور حضرت ﷺ فراهم آید.^۳

این انتظار همواره مورد مذمت و سرزنش قرار گرفته است؛ چرا که منجر به تعطیل شدن حدود و مقررات اسلامی گشته و با موازین اسلامی و قرآنی سازگاری ندارد.^۴

۲ - ۱. عدم زمینه‌سازی

برخی با تمسک به بعضی روایات، مانند «هر علم و پرچمی قبل از ظهور قائم، باطل است»، هرگونه زمینه‌سازی و تشکیل حکومت را باطل و بر خلاف اسلام می‌دانند و

۱. افضل اعمال امتی انتظار فرج الله عزوجل، معین، پیشین، ذیل واژه مورد نظر.

۲. افضل العبادة انتظار الفرج، گولد و کولب، پیشین، ص ۲۹.

۳. محمد محمدی ری شهری، میزان الحکمه، ۱۰ جلدی، نشر و چاپ مکتب العلوم الاسلامی، چ سوم، ۱۳۷۲، ج ۱، ص ۲۸۵. (به نقل از بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۲۲).

۴. همان (به نقل از بحار، ج ۵۲، ص ۱۲۵).

آن را در راستای بسته شدن باب مهدویت بر شمرده‌اند.

از این جمله می‌توان به انجمن حجّیه اشاره نمود که به وسیله شیخ محمود ذاکر زاده تولایی، معروف به شیخ محمود حلبی (۱۲۷۹ - ۱۳۷۶ ه. ش) تأسیس شد و پس از انقلاب اسلامی نیز به دلیل تضاد افکار آنان با انقلاب اسلامی، نه تنها با آن همکاری نکردند، بلکه در مواردی با آن مقابله نیز می‌کردند.

این گروه در پی سخنرانی حضرت امام خمینی علیه السلام مبنی بر مذمت کسانی که معتقد به زیاد شدن فساد برای ظهور امام زمان علیه السلام بودند طبق بیانیه‌ای به طور رسمی انحلال خود را اعلام کرد.^۱

این گروه هیچ مسئولیتی را متوجه مردم نمی‌دانند، بلکه تنها، دعا را برای ظهور حجت، لازم می‌دانند.

۳ - ۱. زمینه‌سازی مثبت

«زمینه‌سازی مثبت» را باید در معنای «انتظار سازنده» جست‌وجو نمود. انتظار سازنده، همان انتظار راستینی است که به عنوان «با فضیلت‌ترین عبادت» یاد شده است.^۲

در طول یازده سده غیبت کبری امام عصر علیه السلام درخشان‌ترین چهره‌ای که به این «انتظار سازنده و زمینه‌سازی مثبت» جلوه خاص بخشیده است، حضرت امام خمینی علیه السلام بوده که با طرح اندیشه حکومت اسلامی در عصر غیبت، به «انتظار»، معنا و مفهوم تازه‌ای بخشید. ایشان ضمن مقابله با دیدگاه‌هایی که انتظار را «تن دادن به وضع موجود» می‌دانستند، فرمودند: انتظار فرج، انتظار قدرت اسلام است و ما باید کوشش کنیم تا قدرت اسلام در عالم تحقق پیدا کند و مقدمات ظهور، ان شاء... تهیه شود.^۳ هم‌چنین ایشان معتقد بودند، با گسترش اسلام راستین در جهان و مبارزه با

۱. برگرفته از صحیفه نور، ج ۲۱، ص ۱۴-۱۳.

۲. سلیمان، پیشین، ص ۶۰.

۳. صحیفه نور، ج ۷، ص ۲۵۵.

جهان‌خواران، باید زمینه ظهور منجی موعود را فراهم نمود.^۱ مهم‌ترین تفاوت بین مکاتب دینی و غیردینی، امید به آینده‌ای روشن است که در افراد، ایجاد انگیزه تحرک می‌نماید. تجلی این امید در مکتب تشیع در ظهور منجی موعود، مهدی صاحب‌الزمان علیه السلام بوده و تحرک به سوی آن در «انتظار سازنده» نهفته است.

بنابراین، انتظار به معنای «فراهم آوردن زمینه‌های ظهور، ظلم‌ستیزی به مقدار توان و آمادگی برای ظهور حضرت»^۲ می‌باشد، این زمینه‌سازی به مثابه ضرورت اسلام و قرآن مطرح، و وظیفه تمام مسلمین می‌باشد. دلایل عقلی و نقلی، ما را به این صحیح رهنمون می‌سازد؛ زیرا مسلمانی که خود را پای‌بند احکام اسلام می‌داند، اجازه نمی‌دهد هیچ یک از آیات و روایاتی که درباره امر به معروف و نهی از منکر، حدود و دیات، جهاد، کمک به محرومان، چگونگی برخورد با ظلم و عدم تسلیم در برابر ستم و ... می‌باشند، تعطیل و عمل نشود.^۳

۲. زمینه‌سازی و جایگاه زنان

زمینه‌سازی و آمادگی برای ظهور حضرت مهدی علیه السلام در روایات، بیان‌گر اهمیت نقش مردان و زنان مؤمن است.

رسول خدا می‌فرماید:^۴ «گروهی از مردم مشرق، بیرون آمده برای ظهور حضرت مهدی علیه السلام زمینه‌سازی می‌کنند، یعنی سلطنت ایشان را فراهم می‌سازند».^۵ به گواه دیگر روایات، ایرانیان نقش بزرگی در زمینه‌سازی ظهور حضرت دارند

۱. سلیمان، پیشین، ص ۶۵-۵۲.

۲. مرتضی مطهری، قیام و انقلاب مهدی علیه السلام، انتشارات صدرا، ج ۱۲، ۱۳۷۱، ص ۶۱.

۳. ابراهیم شفیعی سروستانی، نقش انتظار در پویایی جامعه، ماهنامه موعود، پیش شماره ۲.

۴. ابراهیم شفیعی سروستانی، معرفت امام زمان علیه السلام و تکلیف منتظران، ص ۱۷۶-۱۸۰، با تلخیص.

۵. قال رسول الله صلی الله علیه و آله: یخرج اناس من المشرق فیوطنون للمهدی یعنی سلطانه.

و این روایات، ضمن بشارت، هشداری به وظیفه سنگین ایران اسلامی نیز می‌باشد. زمینه‌سازان انقلاب جهانی حضرت مهدی علیه السلام، منتظران راستینی هستند که در انتظار حضرت حجت علیه السلام روز شماری می‌کنند و در این زمینه، جنسیت معنایی ندارد؛ تنها تفاوت، به چگونگی کارآیی هر یک از مردان و زنان برمی‌گردد. در نظام اسلامی، زن و مرد از نظر حقیقت وجودی یکسان هستند و ملاک برتری انسان‌ها در تقواست.^۱ چنان که خداوند می‌فرماید: «گرامی‌ترین شما نزد خدا با تقواترین شماست»^۲ و معیار پاداش انسان‌ها بر اساس عمل صالح است و تفاوتی بین زن و مرد نمی‌باشد.

هم‌چنین در جای دیگری می‌فرماید: «و هر کس کار شایسته کند - چه مرد باشد یا زن - در حالی که ایمان داشته باشد، در نتیجه آن داخل بهشت می‌شود».^۳ صرف‌نظر از حقیقت وجودی انسان‌ها، نمی‌توان تفاوت‌های ظاهری و جسمی و روانی مرد و زن را نادیده گرفت. هر یک طبق نظام خلقت، دارای جایگاه ویژه‌ای می‌باشند؛ بنابراین قرارداد هر یک در جایگاه صحیح خود موجب رشد و شکوفایی آنها می‌گردد.

آشنایی با وظایف منتظران واقعی و عمل به آنها در سطح افراد و جامعه، موجب اصلاح جامعه می‌گردد و مقدمات ظهور را مهیا می‌سازد و آگاهی لازم را در پیروان و یاران راستین او فراهم می‌آورد. بنابراین وظیفه هر مسلمان مدعی، حمایت ولایت است که با وظایف خود آشنا گردد و درصدد عمل به آنها برآید.

۱. محمدی ری‌شهری، پیشین، ج ۱، ص ۲۸۴، (به نقل از بحار، ج ۵۲، ص ۱۲۲).

۲. «ان اکرمکم عندالله اتقیکم».

۳. «مَنْ عَمِلَ سَيِّئَةً فَلَا يُجْزَى إِلَّا مِثْلَهَا وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنَّىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَٰئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ».

۱ - ۲. نقش زنان در تاریخ زندگی امام

مواردی که برای فرد منتظر برشمرده می‌شود، برای زن و مرد یکسان است. ولی آن‌جا که بحث چگونگی زمینه‌سازی پیش می‌آید، زنان در زیر ساخت‌ها قرار می‌گیرند.

امام خمینی علیه السلام دربارهٔ زنان می‌فرماید: «زن، مربی جامعه است. از دامن زن انسان پیدا می‌شود. مرحلهٔ اول مرد و زن صحیح، از دامن زن است. مربی انسان‌ها، زن است»^۱.
نقش زیربنایی زن در تولد و رشد صاحب‌الامر علیه السلام، مشهود است که از هنگام تکوین و تولد ایشان آغاز، و سپس با طی مراحل رشد، زمینه‌های امامت ایشان فراهم می‌گردد.

آمادگی نرجس خاتون برای همسری با امام حسن عسکری علیه السلام از آن جمله است که با تحمل سختی‌ها همراه بود. در حالی که نرجس خاتون در قصر پدر به عنوان ملکه، امکانات بسیاری در اختیار داشت. ولی دل‌بستگی او به امام حسن عسکری علیه السلام - که قطعاً از صفای دل او نشأت می‌گرفت - موجب شد تا رنج اسارت را بپذیرد و با حفاظت و صیانت از حریم خود به وصال یار برسد^۲.

مرحلهٔ دیگر زمینه‌سازی را می‌توان در پرورش نرجس خاتون نزد عمه بزرگوار^۳ امام زمان علیه السلام جست‌وجو نمود؛ هنگامی که برای تعلیم آداب اسلامی از محضر آن بزرگوار استفاده می‌نمود؛ چرا که تکوین و رشد امام، علاوه بر صلب شامخ، نیازمند رحم پاک می‌باشد. و اینها بیان‌گر نقش اساسی زنان در زمینه‌سازی و مقدمات پیش از تکوین، هنگام حمل و سپس به دنیا آمدن امام می‌باشد که دور از چشم همگان، جز عده‌ای خواص صورت پذیرفت.

۱. صحیفه نور، ج ۷، ص ۳۳۹.

۲. همان، اقتباس، ص ۵۳ - ۵۲.

۳. علی بن عیسی، اربلی، کشف الغمه، ج ۲، تبریز، ۱۳۸۱ق، ص ۴۷۷.

با آغاز امامت امام در دوران غیبت صغری نیز مردم با مراجعه به مادر امام حسن عسکری علیه السلام که معروف به جدّه بود، به حل مشکلات خود می پرداختند و این مسئله، حضور زنان در زمینه های اجرایی را گوشزد می نماید.^۱ بنابراین زنان قبل و بعد از غیبت امام عصر علیه السلام در عرصه های مختلف برای حضرت زمینه سازی می کردند و هم چنان این سیره ادامه دارد.

۳. محدوده زمینه سازی فردی

مؤمنین حقیقی کسانی هستند که ایمان آنها با عمل صالح پیوند خورده است. نمایان گر این مهم، بیان آیاتی است که در آنها حدود ۴۹ بار عبارت «الذین آمنوا» و «عملوا الصالحات» در قرآن کریم، همراه هم آمده است. البته ایمان و عمل صالح بدون ولایت ائمه علیهم السلام و بیزاری از دشمنان آنها محقق نخواهد شد.

ابوبصیر بیان می کند: امام صادق علیه السلام روزی فرمود: آیا به شما در مورد چیزی خبر ندهم که خداوند عزوجل عملی از بندگان را بدون آن قبول نمی کند؟ گفتم: آری، فرمود: شهادت به این که جز خدای یگانه خدایی نیست و این که محمد صلی الله علیه و آله و سلم بنده او و رسول اوست و اقرار بدانچه خدا به آن امر نموده است و ولایت و دوستی ما و برائت و بیزاری از دشمنان ما، یعنی خصوص ما ائمه علیهم السلام و تسلیم ایشان شدن و ورع اجتهاد و طمأنینه و تلاش و انتظار قائم را داشتن.^۲

۱. حیطة شناخت که تجلی گاه بینش انسانها می باشد؛ ۲. حیطة عاطفه که گرایشات انسانی را جهت می بخشد؛ ۳. حیطة رفتار که اعمال و کردار آدمی را شکل می دهد.

۱. محمد جواد طبسی، *زنان در حکومت امام زمان علیه السلام*، بنیاد فرهنگی حضرت مهدی موعود علیه السلام، ص ۱۴.
 ۲. سیدضیاء مرتضوی، *امام خمینی و الگوهای دین شناختی در مسایل زنان*، نشر و چاپ دفتر تبلیغات اسلامی، چ اول، ۱۳۷۸، ص ۱۵۶ (به نقل از *صحیفه نور*، ج ۶، ص ۱۸۵).

۱ - ۳. حیطة شناخت

اگر انسان خود را شناخت، به معرفت پروردگار نائل خواهد آمد و از جمله ویژگی‌های زمینه‌سازان ظهور، شناخت حقیقی خداوند متعال است. حضرت علی علیه السلام در این باره فرموده‌اند: «مردان مؤمنی که خدا را در کمال شایستگی شناخته‌اند و ایشان، یاوران مهدی در آخرالزمان‌اند»^۱

پس از شناخت خدای متعال، شناخت حجت و امام او در روی زمین برای هدایت انسان‌ها از مهم‌ترین وظایف مؤمنان محسوب می‌شود؛ چرا که «هر کس امام زمانش را نشناسد به مرگ جاهلیت مرده است»^۲.

شناخت امام زمان علیه السلام به سبب ویژگی‌های خاصی هم‌چون ولادت پنهان، زیست پنهان، امتحانات سخت و دشوار و ... از اهمیتی دوچندان برخوردار است.^۳ کسی که خود را مهیای ظهور حضرت می‌سازد در مرحله اول با شناخت صحیح، انگیزه لازم ایمان و عمل صالح را به دست می‌آورد و این شناخت، زمینه‌ساز اقدامات بعدی در زمینه گرایش‌ها و کردار فردی است.

کسب معرفت صحیح به دریافت عقلی افراد باز می‌گردد. البته باید توجه داشت مراد از عقل در این موارد، عقل اجتماعی و درکارهای اجرایی نیست که معمولاً برترین آن به مردان نسبت داده می‌شود؛ بلکه مراد، عقلی است که با آن به کسب کمالات پرداخته می‌شود و در این زمینه، مردان و زنان تفاوتی ندارند.^۴

۱. رجال مؤمنون عرفوا الله حق معرفته و هم انصار المهدی فی آخر الزمان؛ محمدبن علی شیخ صدوق، *کمال الدین*، ج ۲، ص ۴۲۳-۴۱۷؛ محمدبن جریر طبری، *دلایل الامامه*؛ ص ۲۶۷-۲۶۳؛ شیخ طوسی، *الغیبه*، ص ۲۱۴-۲۰۸؛ محمدبن حسن فتال نیشابوری، *روضه الواعظین*، ج ۱، ص ۲۵۲ و علی بن عبدالکریم نیلی نجفی، *منتخب الانوار المصیبه*، ص ۶۰-۵۳.

۲. شیخ صدوق، *همان*، ج ۲، ص ۴۳۰-۴۲۴؛ طبری، *همان*، ص ۲۶۹-۲۶۸؛ شیخ طوسی، *همان*، ص ۲۴۰-۲۳۸؛ فتال نیشابوری، *همان*، ج ۲، ص ۲۶۰-۲۵۶؛ نیلی نجفی، *همان*، ص ۶۴-۶۰.

۳. پایگاه اطلاع‌رسانی معارف، ص ۲۵۲. maaref.site.com

۴. نجم‌الدین طوسی، *چشم‌اندازی به حکومت مهدی علیه السلام*، ص ۱۵۹ به نقل از *فردوس الاخیار*، ج ۳، ص ۴۴۹.

بنابراین کسی که به شناخت و معرفت امام زمان علیه السلام ره نیابد، نشان گر آن است که خدای خود را نشناخته است و کسی که خدای خود را نشناسد، از دین گمراه گردیده است.^۱ برای درک معرفت صحیح باید از خدای متعال کمک و یاری خواست^۲ و چنان که خواهیم گفت ره یافتن زنان در این زمینه از طریق عاطفه و احساسات هموارتر است.

۲ - ۳. حیطة عاطفه

دوستی و محبت از شناخت ناشی می شود و شناخت صحیح خدا و ائمه معصومین علیهم السلام ایجاد محبت و مودت می نماید.

امام صادق علیه السلام می فرماید: «هر چیزی پایه و اساسی دارد و اساس محبت و دوستی ما شناخت اهل بیت است».^۳

بنابراین، محبت نشانه ایمان کامل است. هم چنین امام صادق علیه السلام در مورد قول خداوند متعال که می فرماید: «و من یطع الله و رسوله» فرمودند: در مورد ولایت علی علیه السلام و ائمه بعد از ایشان است که پس از آن خداوند فرمود: «فقد فاز فوزاً عظیماً».^۴ ولایت به معنای قبول امامت و سرپرستی ائمه علیهم السلام است و وظیفه منتظران نسبت به امام غایب، احترام خالصانه به آن حضرت است که با شنیدن لقب قائم، به احترام آن حضرت بلند شوند^۵ و آمادگی خود را برای همراهی حضرت اعلام نمایند. ایجاد

۱. عن ابی بصیر عن ابی عبدالله علیه السلام، إنه قال ذات یوم ألا خیرکم بما لا یقبل الله عزوجل من العباد عملاً الا به فقلت: بلی، فقال: شهادة ان لا اله الا الله، ان محمداً عبده و رسوله و الاقرار بما امر الله و الولاية لنا و البرائه من اعدائنا یعنی ائمه [الائمه] و التسلیم لهم و الورع و الاجتهاد و الطمأنینه و الانتظار للقاءم»، محمدباقر مجلسی، بحار الأنوار، ج ۵۲، ص ۱۴۰، ح ۵.

۲. صادق سهرابی، «با انتظار در خیمه اش در آییم»، فصلنامه انتظار، ج ۵، ص ۱۹۸.

۳. «وکل شیء اساس و اساس الاسلام حینا اهل البیت»، محمد کلینی، کافی، دارالکتب الاسلامیه، ج ۲، ص ۴۶، ح ۲.

۴. محمد کلینی، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۱۴، ح ۸.

۵. سلیمیان، پیشین، ص ۲۱۰.

ارتباط عاطفی با امام عصر علیه السلام در زنان بسی آسان تر از مردان می باشد؛ چرا که زنان در بخش دل و قلب و گرایش و جذبۀ موفق تر از مردان اند^۱ و انعطاف پذیری زنان در این رابطه بیشتر از مردان است. لذا پس از شناخت امام زمان علیه السلام بهتر و راحت تر می توانند با او ارتباط روحی برقرار سازند و شاید به همین دلیل مدعیان دروغین ارتباط با امام زمان علیه السلام از این حربۀ عاطفی در زنان سوء استفاده می کنند که برای مبارزه با این سوء استفاده ها باید کیفیت شناخت و ارتباط صحیح با امام زمان علیه السلام را در جامعه ترویج نمود.

عشق ورزیدن به امام زمان علیه السلام تنها در ارتباط با آن حضرت خلاصه نمی شود؛ بلکه وجود هر کس که سرشار از عشق امامت و ولایت است، خود را سراپا مهبای خدمت گزاری برای حضرت می نماید و در زمان غیبت نیز خدمت به یاران حضرت را سر لوحۀ کارهای خود قرار می دهد.^۲

زنان به دلیل ظرافت و گرایش قلبی، دارای انعطاف بیشتر و یا حداقل همسان با مردان در جنبۀ ذکر می باشند^۳ و این ذکر است که موجب تذکر و معرفت الهی می گردد.

در جامعۀ اسلامی، کارهای اجرایی خانواده بر عهده مرد نهاده شده، اما اساس خانواده که بر مهر و محبت بنا شده است بر محوریت زن می چرخد. اگر زنان جامعۀ اسلامی، مهر و محبت خدایی را در خانه پیاده نمایند، اساس جامعۀ اسلامی نیز بر پایه محبت خدا و امام زمان علیه السلام شکل می گیرد.

متمرکز نمودن گرایشات به سوی هدف متعالی خدمت گزاری به امام و یاران آن حضرت، موجب تمرکز افکار و نیروهای آدمی می شود و موجب وحدت شخصیت

۱. همان مدرک، ص ۲۱۰.

۲. همان مدرک، ص ۲۱۲.

۳. صدوق، *خصال*، ج ۲، ص ۵۴۱.

می‌گردد.^۱ همین امر موجب می‌شود تا یاران حضرت، افرادی محکم و استوار گردند و براساس آن چه در روایات آمده؛ «قلب‌های ایشان هم‌چون پاره‌های آهن است».^۲ این دل‌ها در مقابل دشمنان، سخت و محکم است، ولی برای دوستان پر از محبت و مودت می‌باشد. این همان خصوصیتی است که برای یاران پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله بر شمرده شده است: «محمد رسول الله و الذین معه اشداء علی الکفار رحماء بینهم».^۳

در دیگر روایات، فضیلت و برتری یاران قائم بر اهل هر زمانی بیان گردیده است. امام سجاد علیه السلام در این باره فرموده‌اند: «غیبت دوازدهمین ولی خدا از اوصیاء رسول الله صلی الله علیه و آله و ائمه بعدش ادامه پیدا می‌کند. ای اباخالد، همانا اهل زمان غیبت امام، به امامت امام غایب معتقد می‌باشند و در انتظار ظهورش به سر می‌برند؛ ایشان با فضیلت‌ترین اهل هر زمانی هستند؛ زیرا خداوند متعال به ایشان عقل و فهم و معرفتی عطا کرده که غیبت، نزد ایشان هم‌چون، مشاهده است».^۴

۳ - ۳. حیطة رفتار

رفتار انسان، نمایان‌گر افکار و عقاید او است. یکی از وظایف مهم منتظران، خودسازی و مراقبت بر رفتار خویش است تا در پی آن دیگران و جامعه نیز به رفتار صحیح متمایل شوند. رفتار صحیح، نتیجه گرایش‌های درست، و گرایش‌های صواب در سایه اعتقاد نامناسب ایجاد می‌شود.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «شما صالح نمی‌شوید تا معرفت پیدا نکنید و معرفت پیدا نمی‌کنید تا باور و اعتراف نداشته باشید و باور و اعتراف نخواهید داشت تا تسلیم نشوید».^۵

۱. ماهنامه موعود، شماره ۳۸، ص ۲۵.

۲. صدوق، پیشین، ج ۲، ص ۵۴۱.

۳. فتح، آیه ۲۹.

۴. مجلسی، پیشین، ج ۵۲، ص ۱۲۲.

۵. «انکم لا تکونون صالحین حتی تعرفوا و لا تعرفون حتی تصدقوا و لا تصدقون حتی تسلما»، کلینی،

رفتار و کرداری از مؤمن منتظر قابل پذیرش است که با قوانین اسلام مطابق باشد. به عبارت دیگر، انسان مؤمن، خود را تسلیم اوامر الهی می‌نماید و احکام و دستورات الهی را در حد فهم و درک خود به اجرا در می‌آورد و در مواردی نیز که برای او درک‌پذیر نیست، گردن می‌نهد و سرا پا تسلیم اوامر الهی می‌شود.

البته این بدان معنا نیست که تفکر، تعقل و تدبر را کنار گذارد و چشم و گوش بسته هر فرمانی را بپذیرد؛ بلکه باید نسبت به آنچه وظیفه او است، آشنا گردد و با استفاده از ابزار عقل و فهم، درصدد دستیابی به احکام اسلام برآید و چنانچه در مواردی نسبت به صدور حکمی جزم پیدا نمود، ولی به حکمت آن دست پیدا نکرد، خود را تسلیم اوامر الهی نماید و به دلیل عقل‌گریزی برخی مسائل به مقابله با آنها نپردازد.

امام سجاد علیه السلام، منتظران عصر غیبت را با این صفت می‌ستاید که خداوند متعال به ایشان عقل و فهم و معرفت فراوان عطا کرده است.^۱

یکی از عوامل خودسازی، حفظ خویشتن از انجام محرمات الهی است، این فرمایش گوهر بار حضرت علی علیه السلام است که می‌فرماید: «دوری کردن از بدی‌ها بهتر از انجام خوبی‌هاست».^۲

یکی از خطرات جدی که مسلمانان عصر غیبت را تهدید می‌کند، واقع شدن در فتنه‌ها و آزمایشاتی است که امکان دارد دین آنها را تباه و خراب نماید. امام صادق علیه السلام این خطر را چنین گوشزد می‌فرماید: «در آینده مبتلا به شبهه‌ای می‌شوید، بدون وجود نشانه و پرچمی که دیده شود و حضور امامی که هدایت کند، از این

→→→

پیشین، ج ۱، ص ۱۸۱، کتاب الحججه.

۱. مجلسی، پیشین، ج ۵۲، ص ۱۲۲، ح ۴.

۲. «اجتناب السيئات اولی من اکتساب الحسنات»، عبدالواحد تمیمی آمدی، *غررالحکم و دررالکلم*، ص ۱۸۵، ح ۳۵۱۴.

وضعیت نجات نمی‌یابد، جز کسی که دعای غریق بخواند». عبدالله بن سنان از آن حضرت سؤال می‌کند، امام می‌فرماید: «یا الله، یا رحیم، یا مقلب القلوب، ثبت قلبی علی دینک». ^۱ زمان غیبت دارای شرایط حساس و خطرناکی است که در صورت غفلت، اهل ایمان در مهلکات آن واقع می‌شوند و بدون توجه، ایمان از قلب‌های آنها خارج می‌شود. بنابراین مؤمنین باید با تمسک به دین خود لحظه‌ای از یاد خدا و امام زمان علیه السلام غافل نشوند. دین‌داری و اعتقاد صحیح به غیبت و امامت، کار دشواری است که فقط از افراد اهل یقین و با استقامت ساخته است. ^۲

بهترین راه مقابله، تقویت مبانی اعتقادی و در پرتو آن ایجاد معرفت و محبت حقیقی اهل بیت علیهم السلام در دل مردم برای گسترش عمل به احکام اسلامی است. زنان در این رابطه دارای نقش اساسی هستند و می‌توانند با اقدامی اساسی در این زمینه به کسب معارف اسلامی و الهی بپردازند و آنها را در مورد خود و سپس با تأثیرگذاری در خانواده پیاده نمایند؛ چرا که نقش فردی زن در خانواده بسیار مؤثر می‌باشد و با اصلاح خانواده‌ها، جامعه اسلامی نیز به رشد و تعالی مطلوب خواهد رسید و منتظران واقعی امام عصر علیه السلام رشد خواهند نمود.

انسان دین‌دار در پرتو دین در برابر تحریف‌ها و شبهه افکنی‌ها، عملکرد دینی خود را رها نمی‌کند و با صبر و شکیبایی، دین خود را حفظ می‌نماید و با ذکر خدا و ائمه علیهم السلام سعی در حفظ خود و دیگران می‌نماید. بنابراین یک فرد منتظر، ضمن اصلاح خود، به اخلاق نیک اسلامی مزین می‌شود و با عمل به وظایف فردی خویش، احکام و دستورات قرآن را به کار می‌بندد ^۳ و وظایفی که فرد نسبت به امام

۱. شیخ صدوق، پیشین، ج ۲، ص ۳۵۲، ح ۵۰.

۲. علی سعادت پرور، ظهور نور، ترجمه‌ای از کتاب الشمس المصیبه، مترجم سیدمحمدجواد عزیزی، ص ۱۰۳.

۳. ابراهیم امینی، دادگستر جهان، ص ۲۵۱.

زمان علیه السلام به عهده دارد، در کتاب *مکیال المکارم* تحت ۸۰ عنوان بیان گردیده است.^۱ در عصر حاضر، احیای علوم اهل بیت علیهم السلام توسط زنان در خانه‌ها، بسیار آسان گردیده است. در مرحله اول، استفاده از کتاب‌های احکام مراجع تقلید برای عمل کردن به احکام و سایر کتاب‌های اسلامی با هدف ارتقای سطح علمی و در مرحله بعد، استفاده از رسانه‌های ارتباط جمعی، به راحتی امکان پذیر است.

۴. زمینه‌سازی زنان در خانواده

زن به منزله محور اساسی خانواده که بنیان‌گذار رحم و قرابت است شالوده خانواده را بنیان می‌گذارد و تأثیرات روحی و روانی زن را نمی‌توان در خانواده از نظر دور داشت. تأثیر زن را در خانواده می‌توان از جنبه‌های مختلف و به صورت مشهود، در نقش مادر و همسر در نظر گرفت. با توجه به اهمیت این دو نقش اساسی که در قرآن نیز بدان اشاره شده است به بررسی نقش زنان در زمینه‌سازی ظهور می‌پردازیم.

۱ - ۴. مادران، مربیان نسل آینده

اسلام، اهمیت ویژه‌ای برای مادران قائل شده است و در قرآن کریم، ضمن سفارش نیکی به پدر و مادر، برای مادر جایگاه ویژه‌ای قرار می‌دهد؛ چرا که مادر با گوشت و جان خود فرزند را درون خود پرورش می‌دهد و سختی حمل را بر دوش می‌کشد و پس از آن با شیر خود کودکش را تغذیه می‌نماید.^۲

حضرت امام، شغل مادری را شریف‌ترین شغل می‌شمارند: «این مادر که بچه در دامن او بزرگ می‌شود، بزرگترین مسئولیت را دارد... شریف‌ترین شغل در عالم، بزرگ کردن یک بچه است و تحویل دادن یک انسان است به جامعه».^۳

۱. ر.ک: سیدمحمدتقی موسوی اصفهانی، *مکیال المکارم*، فوائد دعا برای حضرت قائم علیه السلام، مترجم

سیدمحمدباقر قزوینی، ص ۱۸۱ - ص ۵۷۵.

۲. احقاف، آیه ۱۵ و لقمان، آیه ۱۴.

۳. *صحیفه نور*، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی علیه السلام، ج ۷، ص ۴۶۴.

مادر می تواند با اعمال و رفتار خود، کیفیت بندگی و حمایت از امام را به فرزندان بیاموزد؛ هم چنان که امام حسن مجتبی علیه السلام، شبانگاه تا صبح گاه، نظاره گر مادر خویش، حضرت زهرا علیها السلام است که از شب تا صبح به عبادت خدا مشغول است و در حق همسایگان دعا می کند.^۱

مادر که جلوه گاه عشق به خدا و امام زمان علیه السلام است و هر صبح گاه خود را با دعای عهد، آغاز می نماید و لقمه ای بدون نام خدا بر نمی دارد، گامی جز برای رضای خدا بلند نمی کند، ساعات شب و روز خود را با یاد خدا و امام زمانش در خدمت همسر و فرزندان قرار می دهد، به طور مسلم جلوه گاه تعلیمات نوربخش اسلام می باشد و تأثیرات عمیق باطنی بر روی خانواده خود خواهد نهاد.

دعوتی که بر پایه مهر و محبت باشد، همواره پذیرفته می شود و مادر به دلیل جایگاه عاطفی که در خانواده دارد، همواره می تواند جلوه گاه جمال الهی و بهترین انتقال دهنده علوم و معارف اهل بیت علیهم السلام باشد.

مادران می توانند با استفاده از شیوه های جدید تربیتی، ضمن تعالی خود، تربیت فرزندان را نیز دو چندان نمایند. جایگاه ارزشی مادران در اسلام چنان بالاست که فردی نزد پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم آمده و از ایشان پرسید: به چه کسی نیکی کنیم؟ پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم فرمودند: به مادرت و مرتبه چهارم که مرد پرسید، پیامبر فرمودند به پدرت^۲ تربیت فرزندان صالح در دامان مادران موجب مباهات و افتخار پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و سلم در روز قیامت به زیادی امت خود خواهد بود.^۳

۱. شیخ محمد بن الحسن الحر العاملی، وسائل الشیعه، ج ۷، ص ۱۱۲، ح ۴۲.

۲. «جاء رجل الى النبي صلی الله علیه و آله و سلم فقال: يا رسول الله، من ابر؟ قال: امك. قال: امك. قال: امك. قال: ثم، قال: امك. قال: امك.

قال: ثم، قال: ابوك»، محمد بن الحسن الحر العاملی، پیشین، ج ۲۱، ص ۴۹۱.

۳. قال رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم: اكثروا الولد اكثر بكم الامم غداً، همان، ج ۲۱، ص ۳۵۷.

۱ - ۱ - ۴. فرزندان، آینده‌سازان منتظر

والدین، محصول زندگی خود را در فرزندان خود جست‌وجو می‌نمایند و لذا برای رشد و تربیت آنها به اموری اقدام می‌کنند که به نظرشان ضروری می‌رسد. برخی اولیا، تنها به خوراک و پوشاک فرزندان خود اهمیت می‌دهند، ولی برای بعضی دیگر تعلیم و تربیت فرزندان‌شان نیز اهمیت دارد.

کسانی که برای تعلیم و تربیت فرزندان خود اهمیت قائل‌اند ممکن است از دو طریق مستقیم یا غیرمستقیم به تربیت فرزندان خود همت گمارند؛ البته آنچه در اوایل سنین کودکی مورد نظر است، بیشتر تعلیم غیرمستقیم می‌باشد.

فرزندان در سنین طفولیت و کودکی تحت تأثیر خانواده قرار دارند و از خانواده الگو می‌پذیرند. بنابراین، برخورد صحیح خانواده با یک‌دیگر و آموزش غیرمستقیم که فرزندان از راه الگوپذیری فرا می‌گیرند، تأثیر شگرفی در آینده آنان دارد.

در اهمیت و کیفیت تعلیم و تربیت همین بس که «برای دگرگون ساختن یک ملت، هیچ راهی سریع‌تر و ساده‌تر از دگرگون ساختن نظام تعلیمی و تربیتی آن ملت نیست»^۱. بنابراین، خانواده‌ها و نظام تعلیم و تربیت اسلامی در کیفیت آموزش باید نهایت دقت را به خرج دهند تا نسل آینده با اهداف نهایی اسلام تربیت شوند و نسلی سرگشته و بی‌هدف بار نیایند.

اساس اولیه تربیت در خانواده بنا نهاده می‌شود؛ چنانچه پدر و مادر تمام توجه خود را برای تربیت صحیح فرزندان به کار گیرند، می‌توانند از تأثیرات منفی محیط به شدت کاسته و با ابراز محبت و پیوند عاطفی با فرزندان خود در شرایط بحرانی، یاری‌گر آنها باشند و با ایجاد تفریحات سالم برای آنها از روی آوردن فرزندان خود به فساد جلوگیری نمایند.

۱. اسماعیل شفیعی سروستانی، تعلیم و تربیت، جایگاه و عملکرد آن، پیش‌شماره ۱، ماهنامه موعود.

باید با انتقال معارف مهدوی^۱ از راه حفظ حدیث، تلاوت روزانه قرآن برای امام زمان علیه السلام، حفظ و تلاوت دعا برای سلامتی امام زمان علیه السلام اهمیت مسئله را برای کودکان گوشزد نماییم.

۲ - ۴. همسران، یاوران یار

ازدواج، از سنت‌های پسندیده اسلام است که زن و مرد را در کنار هم قرار می‌دهد. خداوند، وجود زن را در کنار مرد، مایه آرامش قرار داده است: «و از نشانه‌های او این که از [نوع] خودتان همسرانی برای شما آفرید تا به وسیله آنها آرام گیرید و میان‌تان دوستی و رحمت نهاد»^۲.

طبیعت زن به دلیل ظرافت، متقاضی محیط آرام و امن است و طبع پرتوان مرد، تاب و تحمل محیط‌های سخت کاری را دارد. بر همین اساس پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله در ابتدای زندگی حضرت فاطمه زهرا علیها السلام و حضرت علی علیه السلام، کارهای داخل منزل را به حضرت فاطمه علیها السلام و کارهای بیرون را به حضرت علی علیه السلام واگذار نمود که موجب خرسندی حضرت فاطمه علیها السلام شد؛ چرا که از برخورد و معاشرت با مردان معاف شده بود.^۳

مردان به لحاظ قوت بدنی و شرایط خاص، مسئولیت جهاد و دفاع را بر عهده دارند، اما زنان به دلیل ظرافت طبع و توانایی کم بدنی از جهاد در میدان جنگ معاف شده‌اند، اما در مقابل، مسئولیت دیگری برای آنان به منزله جهاد معین شده است و آن «خوب شوهرداری کردن»^۴ می‌باشد.

۱. ر.ک: علی اصغر احمدی، شیوه‌های ایجاد انس در کودکان و نوجوانان با وجود مبارک امام زمان علیه السلام، ماهنامه موعود، ش ۳۴.

۲. «و من آیاته أن خلق لکم من انفسکم ازواجاً لتسکنوا إليها و جعل بینکم مؤدّة و رحمة»، روم، آیه ۲۱.

۳. مجلسی، پیشین، ج ۳۴، ص ۸۱.

۴. ابی جعفر علیه السلام قال: جهاد المرأة حسن التبعل، حسن بن فضل طبرسی، مکارم الاخلاق، ص ۲۱۵.

چنانچه زنی به وظایف اولیه خود خوب عمل نماید و در شرایط عادی از همسر خود اطاعت کند و در بیرون از منزل نیز با رعایت حجاب و عفاف در وظایف اجتماعی مشارکت نماید، همسر نیز می‌تواند به خوبی به وظایف اسلامی خود عمل نماید.

نقش دیگر زنان، در شرایط بحرانی، جنگ و دفاع است که مردان، وظیفه دفاع از دین و سرزمین خود را بر عهده دارند. در این زمان، زنان باید نقش خود را در پشت صحنه به خوبی ایفا نمایند. زنانی که خود را منتظران حضرت می‌دانند، باید در تمامی صحنه‌ها در کنار همسر خود باشند و ضمن یاری او، در تربیت فرزندان صالح و رشد و تعالی دینی همسر خود بکوشند و هم پای ایشان در یاری حضرت حجت علیه السلام کوشا باشند.

پایداری زنان در صحنه‌های پشت جبهه و در سنگر خانه‌داری و همسرداری، مایه پشت گرمی مردان است و بنیان خانواده را محکم می‌نماید، و به واسطه استحکام خانواده که جامعه کوچک به شمار می‌رود، اجتماع انسانی نیز مستحکم می‌گردد و امکان اجرای احکام اسلامی و عدالت منتظر (مورد انتظار) فراهم می‌آید.

۴. زمینه‌سازی اجتماعی و نقش زنان

معرفت اجتماعی از مهم‌ترین اموری است که رغبت عمومی را تشکیل می‌دهد^۱ و چنانچه معرفت اجتماعی درباره حضور امام در جامعه ایجاد نشده باشد؛ هم چنان که ائمه معصومین علیهم السلام در زمان خود دچار غربت گشته و مردم، آنها را تنها گذاشتند و یاری نکردند و این امر موجب غیبت امام عصر علیه السلام گردید، باز هم موجب تداوم غیبت خواهد شد.

معرفت اجتماعی مبنی بر این که ظهور انسان کامل - حضرت بقیة... الاعظم (

۱. صادق سهرابی، با انتظار در خیمه‌اش در آئیم، فصلنامه انتظار، ش ۵.

ارواحنا له الفداء) - موجب از بین رفتن بی عدالتی‌ها، ظلم و ستم‌ها و جای گزین شدن عدالت و امنیت و ... می‌گردد، باعث ایجاد هدف مشترک می‌گردد و انسجام جامعه مهدوی را در پی دارد.

پس از شکل‌گیری جامعه مهدوی با پشتوانه ایمان، باید در صدد تقویت روحیه جهادی در بین مردم بود، که از طریق آگاهی‌های مختلف فرهنگی، سیاسی، اقتصادی شکل می‌گیرد. طرح زمینه‌سازی برای قیام امام عصر علیه السلام دارای دو جنبه است:

۱. رشد ایمانی، جهادی و آگاهی سیاسی که جبهه مقابل، فاقد آن است؛
۲. تشکیلات سیاسی، نظامی، اقتصادی برای رویارویی با دشمن؛ هر چند قدرت برابری با جبهه جهانی دشمن را نداشته باشد.^۱ فعالیت‌های اقتصادی و نظامی برای آمادگی فیزیکی لازم است؛ هر چند نیروهای مسلمان از سلاح ایمان بهره می‌گیرند، ولی از آماده‌سازی امکانات مورد نیاز غفلت نمی‌ورزند؛ چرا که پیام آسمانی آنها فرموده است: «هر آن‌چه در توانایی دارید به کار بندید». مهیا کردن بستر لازم در ابعاد یاد شده از وظایف جامعه اسلامی است.^۲

بر خلاف کسانی که تصور می‌کنند باید فساد شدید جامعه را فرا گیرد تا زمینه ظهور فراهم آید؛ جامعه اسلامی بایستی با به کار بردن تمامی امکانات، سعی در آمادگی و رشد انسان‌ها برای فراهم آوردن بستر لازم برای ظهور کند.

زنان با توجه به مواهب طبیعی خود، باید در جهت سرشت خاص خود بکوشند و در راه تکامل بشر به نقش خود که بزرگ‌تر از نقش مردان است، اهمیت دهند و بی تفاوت از کنار آن نگذرند.^۳ زنان به منزله جزئی از اجتماع، باید علاوه بر نقش فردی، به نقش اجتماعی خود نیز توجه داشته باشند و خود را از اجتماع بر کنار

۱. محمد مهدی آصفی، انتظار پویا، فصلنامه انتظار، ش ۷.

۲. «و أعدوا لهم ما استطعتم من قوة»، انفال، آیه ۶۰.

۳. مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۱۹۵.

ندانند؛ چرا که دین برای انسان، هویت جمعی قائل است و در این رابطه، یک سلسله وظایف جمعی را مطرح می‌نماید: «جز این نیست که مؤمنان کسانی‌اند که به خدا و پیامبرش گرویده‌اند و هنگامی که با او بر سر کاری اجتماع کرده‌اند، تا از وی کسب اجازه نکنند، نمی‌روند»^۱.

در آیه شریفه، مؤمنین راستین را افرادی می‌داند که علاوه بر اعتقاد به خدا و رسول، در امور اجتماعی نیز شرکت دارند و بدون کسب اجازه از رهبر، از حضور در اجتماع خودداری نمی‌کنند.

این امر، نشان‌گر حضور دائمی مؤمنان در اجتماع است که بیان «الذین آمنوا» همه مؤمنان اعم از مرد و زن را در برمی‌گیرد. البته در مواردی که زنان نقش اساسی داشته باشند، بر حضور زن تأکید می‌نماید؛ مثل زمان نزول قرآن که حرمت زن محفوظ نبود؛ بیش از حد انتظار بر مسئله زن تکیه نمود و بر نقش زنان در تثبیت ادیان الهی انگشت نهاد^۲.

در اجتماع عرب شایع بود که برای زنان در اجتماع، احترام چندانی قائل نبودند، ولی دین اسلام زنان را در امور اجتماعی مشارکت داد.

۱ - ۵. رابطه نقش‌های اجتماعی و وظایف زنان

حضور زنان در اجتماع، برای زمینه‌سازی ظهور، در صورتی مورد قبول امام زمان علیه السلام است که مطابق با موازین اسلامی باشد.

مهم‌ترین وظیفه زنان در این زمینه، رعایت تقوا و گسترش عفاف و تقوا در جامعه است؛ چرا که حضور زن در اجتماع با عرضه اندام جنسیتی موجب فساد می‌گردد و امنیت روانی را از بین می‌برد.

۱. «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوا»^۱، نور، آیه ۶۴، ترجمه محمد مهدی فولادوند.

۲. عبدالله جوادی آملی، زن در آئینه جلال و جمال، ص ۱۲۳ - ص ۱۳۰.

حفظ حجاب و ارزش انسانی زن از مهم ترین عوامل موفقیت زن در اجتماع به مثابه انسان است که می تواند حضور او را در کنار مردان، یکسان قرار دهد و موفقیت او را در عرصه های مختلف تضمین نماید و گرنه زن هم چون کالایی بی ارزش در کنار سایر کالاها قرار خواهد گرفت.

یکی از نمونه های تدبیر اجتماعی زنان در قرآن، ملکه سبا می باشد که هنگام مشورت با فرماندهان خود وقتی که با نظر آنان مبنی بر توان زیاد بر جنگ مواجه شد، با تدبیری زیرکانه گفت: پادشاهان چون به شهری در آیند، آن را تباه و عزیزانش را خوار می گردانند. و در مقابل، با فرستادن هدیه ای به سلیمان و با تأمل در عملکرد او، به دین الهی گروید.^۱

حضور زن در عرصه های مختلف اجرایی، به جز در مواردی که اسلام به دلایل خاص برای حفظ جایگاه زن ممنوع کرده است، نه تنها اشکالی ندارد، بلکه واجب است.^۲

زنان با حضور خود در اجتماع می توانند، سایر افراد را راهنمایی نمایند. در مرحله اول با گفتار، سخنرانی و مقالات علمی، افراد را با مقام و منزلت زن در فرهنگ مهدوی آشنا کنند و جامعه عظیم زنان را با رسالت بزرگ خود آشنا سازند.

در مرحله بعد با امر به معروف، افراد را به انجام واجبات و کارهای نیکو دعوت نمایند و ارزش زن و رابطه معنوی با امام زمان علیه السلام را گوشزد کنند و با نهی از منکر از انجام اعمالی که قلب امام زمان علیه السلام را می آزارد، نهی نمایند.

«هر گاه عده ای کارهای نیکو را انجام دهند و بر آن مواظبت نمایند؛ عده ای ناخود آگاه الگو می گیرند و پیروی می کنند و در این آثار ظاهری، نوعی یاری امام زمان علیه السلام نهفته است».^۳

۱. «ان الملوك إذا دخلوا قرية أفسدوها وجعلوا أعزة أهلها أذلة»، نمل، آیه ۳۴.

۲. ر.ک: جوادی آملی، پیشین، ص ۳۸۱ - ص ۲۸۵.

۳. میرزا محمدباقر فقیه ایمانی، شیوه های یاری قائم آل محمد علیهم السلام، ص ۳۹، با تلخیص.

عملکرد صحیح زنان نه تنها تأثیر مثبت بر سایرین دارد، حتی می‌تواند آنها را در زمره یاران خاص و ویژه امام زمان علیه السلام قرار دهد. در روایات به این مهم اشاره شده است؛ مبنی بر این که تعدادی از زنان در میان یاران حضرت حضور دارند؛ ضمن این که تعدادی نیز برای مداوای زخمی‌ها به یاری حضرت می‌شتابند. براساس روایتی از امام صادق علیه السلام برخی از زنان در هنگام ظهور امام زمان علیه السلام زنده می‌شوند و با حضرت رجعت خواهند کرد، که نام تعدادی از آنها در روایات بیان شده و نام برخی به میان نیامده است.^۱ علاوه بر این زنانی پیش‌گام در این زمینه وجود دارند که به دلیل صلاحیت و آمادگی‌های قلبی، همراه حضرت عیسی علیه السلام به زمین فرود می‌آیند، که تعداد آنها ۴۰۰ نفر بیان گردیده است.^۲

زنان برای ایفای نقش مؤثر برای ظهور امام زمان علیه السلام باید با وظایف عمومی منتظران آشنا گردند و پس از آن، برای عملکرد بهتر، با نقش‌های عمومی و هم‌چنین ویژه زنان آشنایی بیشتر پیدا کنند.

علاوه بر این، زنان می‌توانند برای حضور در رکاب امام زمان علیه السلام ضمن رعایت تقوای الهی با خواندن دعای عهد در چهل صبح، خود را در زمره یاران حضرت قرار دهند و در صورت وفات می‌توانند به دنیا رجعت نمایند و در رکاب حضرت قرار گیرند.^۳

۲ - ۵. نقش فرهنگی زنان

فرهنگ جامعه، روح و حقیقت نظام اجتماعی را شکل می‌دهد که شامل ارزش‌ها،

۱. «یجی و الله ثلاث مائة و بضعة عشر رجلاً فیهم خمسون امرأة یجتمعون بمكة» (غیبت نعمانی، ص ۲۷۹) تعبیر «فیهم» نه «منهم» دلالت بر این مطلب دارد که ۵۰ زن از جمله ۳۱۳ نفرند. علی اصغر رضوانی، موعودشناسی و پاسخ به شبهات، ص ۵۹۳ - ص ۵۹۴.

۲. محمدبن جریر طبری، دلائل الامامة، ص ۲۶۰، برای مطالعه بیشتر ر.ک: محمدجواد طبسی، زنان در حکومت امام زمان علیه السلام، ص ۲۳ - ص ۳۳.

۳. محمدجواد طبسی، زنان در حکومت امام زمان علیه السلام، ص ۲۰ - ص ۲۱.

۴. محمدتقی مصباح یزدی، تهاجم فرهنگی، ص ۱۰۳ - ۱۰۴.

شناخت و ایدئولوژی آن مکتب است^۱. سه عنصر اصلی فرهنگ عبارتند از: ۱. اصول دین (توحید، نبوت و معاد)؛ ۲. ارزش‌های ثابت؛ ۳. شیوه‌های رفتاری برخاسته از ارزش‌ها.^۲

پایه و اساس امور فرهنگی را تعلیم و تربیت تشکیل داده و اجتماع نیز بر همین اساس استوار می‌گردد.

سایر امور سیاسی، نظامی، اقتصادی نیز تحت تأثیر امور فرهنگی قرار دارند.^۳ پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله پس از بعثت، برای تبلیغ دین اسلام به کار فرهنگی گسترده پرداختند که با پایه‌گذاری اصول دین آغاز شد.

پس از حضرت علی علیه السلام اولین کسی که به پیامبر، ایمان آورد، همسرش، حضرت خدیجه بود که با همه وجود به حمایت از ایشان پرداخت و در مقابل عقاید تمامی مشرکان ایستادگی نمود.

یکی از عوامل مهم موفقیت اسلام، فرهنگ انتظار است که از قیام امام حسین علیه السلام نشأت گرفته است و می‌توان گفت: «فرهنگ عاشورا، زمینه‌ساز فرهنگ انتظار است».^۴

تداوم خط فکری شیعه پس از رحلت پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و اجرای آن توسط حضرت علی علیه السلام با قیام عاشورا و خون امام حسین علیه السلام آبیاری گردید و با فرهنگ انتظار تا عصر حاضر تداوم یافته و همواره با آزمایش انسان‌ها به گونه‌های مختلف همراه بوده است.

نقش زنان در پیش‌برد احکام اسلامی جایگاه ویژه‌ای دارد. در شرایط بحرانی که

۱. شیخ عباس قمی، *مفاتیح الجنان*؛ مجلسی، *بحار الانوار*، ج ۵۳، ص ۹۵، باب ۲۹، *الرجعة*، ج ۸۳، ص ۲۸۴.

۲. ناصر جهانیان، *اهداف توسعه با نگرش سیستمی*، ص ۸۴.

۳. اسماعیل شفیعی سروستانی، تعلیم و تربیت، جایگاه و عملکرد آن، پیش‌شماره ۱ ماهنامه *موسود*.

۴. مسعود پورسیدآقایی، عاشورا و انتظار (پیوندها، تحلیل‌ها و رهیافت‌ها)، فصلنامه *انتظار*، ش ۳.

دست مردان بسته می‌شد، زنانی هم چون حضرت زهرا علیها السلام و حضرت زینب علیها السلام با تبلیغات خود به حمایت از امام خود و آگاه‌سازی مردم می‌پرداختند.

زنان همواره در دفاع از اسلام و ارزش‌های اسلامی مشارکت داشته‌اند و در پیروزی انقلاب اسلامی نیز سهم قابل ملاحظه‌ای ایفا نمودند. امام خمینی ره در این باره فرموده‌اند: «... در مملکت ما این طور شد که بانوان هم دوش، بلکه جلوتر از مردها از خانه‌ها بیرون آمدند و در این راه اسلامی زحمت کشیدند و رنج دیدند...»^۱

۱- ۲- ۵. تهاجم فرهنگی

یکی از راه‌های مؤثر دشمنان برای سلطه بر کشورهای اسلامی، تسلط فرهنگی است که دشمن از تمامی ابزارهای خود برای تخلیه فکری و فرهنگی جامعه، خصوصاً جوانان بهره می‌جوید.

از مهم‌ترین عوامل تهاجم فرهنگی غرب، تغییر شناخت‌ها و باورها، دگرگونی ارزش‌ها و گرایش‌هاست که در پی آن، رفتارها و کردارها نیز تغییر خواهد کرد.^۲ این در حالی است که غرب، خود گرفتار بحران فرهنگی است و به جای حق، انسان را جانشین ساخته و قانون را جای‌گزین دین نموده و به جای ارزش‌های الهی، اصالت سود و ترقی مذهب را به اخلاق و هدونیسم (لذت‌جویی و لذت‌گرایی) تبدیل نموده است.^۳

یکی از اهداف دشمن، مبارزه با فرهنگ انتظار می‌باشد؛ چرا که به تأثیر آن بر افکار، عقاید و رفتار مردم پی‌برده است.

هم اکنون دشمن با حربه‌های مختلف در صدد مبارزه با اسلام برآمده و به علت

۱. سیدضیاء مرتضوی، *امام خمینی و الگوهای دین‌شناسی در مسایل زنان*، ص ۸۷ (به نقل از *صحیفه نور*، ج ۱۱، ص ۱۶۲).

۲. محمدتقی مصباح یزدی، *تهاجم فرهنگی*، ص ۴۵.

۳. اسماعیل شفیعی سروستانی، *غرب و آخرالزمان*، ماهنامه *موعود*، ش ۶۲.

تأثیر شگرف اعتقاد مهدوی، به مبارزه اساسی با این تفکر در سطح جهانی پرداخته و تا کنون بیش از پانصد اثر اعم از: فیلم، نمایش نامه، آهنگ و داستان^۱ برای تحریف پیش گویی های نوستر آداموس در ارائه چهره وحشتناک از امام زمان علیه السلام و جنگ افروزی ایشان ارائه شده است؛ در حالی که روایات اسلام، بیان گر ایجاد وحدت کلمه در سایه ظهور امام زمان علیه السلام می باشد.

امام علیه السلام در تأویل آیه «و قاتلوهم حتی لا تكون فتنة و يكون الدين كله لله»^۲ می فرماید: امام زمان علیه السلام مبارزه می کند، تا وقتی که اختلاف از بین ملل و ادیان برداشته شود و تمامی دین، یک کلمه گردد.^۳

هم اکنون تأثیرات تهاجم فرهنگی دشمن در جوامع اسلامی مشهود است و دشمن از راه های گوناگون به خصوص رسانه های ارتباطی از قبیل: ماهواره، اینترنت، فیلم ها و نوارهای مبتدل و ... در صدد تخریب فرهنگ اسلامی بر آمده و بیشترین اهداف دشمن بر روی زنان و جوانان متمرکز شده است؛ چرا که دشمن به خوبی دریافته که بهترین راه برای دستیابی به اهداف شوم خود، تخریب زیرساخت ها و بنیان های زیرین جامعه است که شامل جوانان و زنان جامعه می باشد. تأثیر تهاجم فرهنگی در این روایت رسول اعظم صلی الله علیه و آله مشاهده می شود که ضمن هشدار به امت خود در آخر الزمان می فرماید: «حال شما چگونه خواهد بود، زمانی که زنان شما فاسد شوند و جوانان شما به فسق و جور گرایند و شما امر به معروف و نهی از منکر ننمایید. به پیامبر صلی الله علیه و آله گفته شد: ای رسول خدا صلی الله علیه و آله آیا چنین خواهد شد؟ فرمود: آری و بدتر از این خواهد شد! حال شما چگونه خواهد بود، زمانی که شما معروف

۱. مسعود پورسیدآقایی، سرمقاله، باز کاوی حقوق امام مهدی علیه السلام، فصلنامه انتظار، ش ۵، ص ۱۱.

۲. انفال، آیه ۱۸.

۳. «فوالله یا مفضل لیرفع عن الملل و الادیان الاختلاف و یكون الدین كله واحداً»، محمدباقر مجلسی، بحار الانوار، ج ۵۳، ص ۱.

را منکر، و منکر را معروف پندارید؟^۱

از این قبیل احادیث در مورد زمان قبل از ظهور وارد شده که بیان‌گر عملکرد نادرست برخی از مردم است و این مهم، وظیفه‌سایرین را برای راهنمایی امت گوشزد می‌نماید.

۲-۲-۵. وظیفه بانوان در مقابل تهاجم فرهنگی

فعالیت‌های گسترده دشمن برای ایجاد فساد در جامعه اسلامی و از بین بردن فرهنگ انتظار، وظیفه‌خطیر عمومی را در حوزه‌های علمیه و مراکز آموزشی - پژوهشی گوشزد می‌نماید.

پژوهش‌های علمی - تحقیقی در این زمینه باعث روشن‌گری در سطوح مختلف علمی از جمله آموزش و پرورش و آموزش عالی می‌گردد و در نتیجه، موجب آگاهی قشر عظیمی از مردم خواهد شد. برای آگاهی در سطح عموم نیز می‌توان از رسانه‌های جمعی به خصوص صدا و سیما با اجرای برنامه‌های مختلف اجرایی، فیلم، داستان و ... بهره‌جست و سطح آگاهی عمومی، خصوصاً زنان را نسبت به مسئله انتظار، مهدویت و ... بالا برد.

گسترش معارف ناب محمدی بین زنان، می‌تواند جامعه را تحت تأثیر قرار دهد؛ زیرا نه تنها زنان، نصف جامعه را تشکیل می‌دهند، بلکه بر نصف دیگر جامعه تأثیرگذار هستند و از طریق عقل دینی و عاطفی می‌توانند تحولات اساسی در افکار فرهنگی جامعه ایجاد نمایند و با گرایش‌های دینی - مذهبی، جوانان را جذب مبانی جذاب دینی و فرهنگ انتظار مهدوی نمایند.

۱. «کیف بکم إذا فسدت نساءکم و فسق شبابکم و لم تأمروا بالمعروف و لم تنهوا عن المنکر. فقیل له: و یکون ذلک یا رسول الله؟ فقال: نعم، و شرٌّ من ذلک! کیف بکم اذا امرتم بالمنکر و نهیتم عن المعروف . فقیل له: یا رسول الله و یکون ذلک؟ قال: نعم، و شرٌّ من ذلک کیف بکم اذا رأیتم المعروف منكراً و المنکر معروفاً»، محمدبن یعقوب کلینی، کافی، ج ۵، ص ۵۱؛ محمدبن حسن شیخ طوسی، تهذیب الاحکام، ج ۶، ص ۱۷۷؛ شیخ حر عاملی، وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۱۲۲.

حضور زنان در مجامع علمی، به خصوص علوم اسلامی، در حوزه و دانشگاه برای پرورش اعتقادات اسلامی در جامعه، به خصوص در زمان حاضر که بیش از نصف جمعیت دانشگاه‌ها را دختران تشکیل می‌دهند، نقش اساسی دارد.

اعتقاد مذهبی، باور و شناخت امام زمان علیه السلام از مبانی فرهنگی است که زیربنای ارتقای فرهنگی را تشکیل می‌دهد و موجب ثبات عقیده افراد به مهدویت و سازندگی افراد می‌شود تا آن‌جا که یارانی خاص را شکل می‌دهد.

در روایات، یاران امام زمان علیه السلام این چنین معرفی شده‌اند: آنها در آسمان، شناخته شده‌اند و در زمین (تا آمدن حضرت) ناشناخته می‌مانند.^۱

هم چنین ایشان دارای شخصیتی بی‌نظیر و پیش‌گام در کارهای خیرند.^۲

نقش اساسی زنان در ترویج فرهنگ مهدوی را می‌توان در دو بعد کلی جست‌وجو نمود:

ابتدا تبلیغات صحیح درباره فرهنگ مهدوی و جلوگیری از ترویج افکار و عقاید نادرست که تحت عنوان اسلام منتشر می‌گردد. چه بسا در این میان عده‌ای به نام ملاقات با امام زمان علیه السلام و تحت تأثیر قرارداد بانوان، آنها را منحرف سازند و در پناه آن به گمراه و فاسد نمودن عده‌ای اقدام نمایند.

بهترین راه برای جلوگیری از این گونه مفاسد، ترویج معارف ناب محمدی است که برای تحقق آن باید از طریق شناخت و معرفت حقیقی امام، همراه با انتظار صحیح و سازنده بهره جست.

برای گسترش فرهنگ اسلامی می‌توان به مجالس دسته‌جمعی یا اردوهای زیارتی فرهنگی اقدام نمود؛ زیرا در چنین مجالس و اردوهایی که به نام ائمه معصومین علیهم السلام

۱. اسمائهم فی السماء معروفة و فی الارض مجهولة، کلینی، پیشین، ج ۲، ص ۲۴۲.

۲. سیدمصطفی مهری، الگوهای برای چگونه بودن، خصال یاران مهدی علیه السلام، ماهنامه موعود.

برپا می‌شود، پذیرش دینی مردم بیشتر گشته و با رفتن به مشاهد مشرفه و ارتباط مستقیم با چنین اماکنی، امکان ارتباط معنوی بیشتر می‌شود.

برگزاری مجالس مذهبی، به خصوص مرتبط با امام زمان علیه السلام هم چون دعای ندبه، دعای عهد، زیارت آل یس و تفسیر آیات قرآن کریم، خصوصاً آیاتی که مرتبط با امام زمان علیه السلام می‌باشد مردم را با فرهنگ قرآنی - مهدوی، بیشتر آشنا می‌سازد.

راه دیگر انتقال معارف مهدوی به نسل جدید، بالابردن فرهنگ کتاب‌خوانی است که با عرضه محصولات فرهنگی (اسلامی - مهدوی) می‌توان آنها را به فرهنگ مهدوی علاقه‌مند نمود.

بعد دیگر فرهنگی که گاه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد، ابعاد تأثیرگذار در تفکر و عملکرد اسلامی است. یکی از دلایل دور شدن از فرهنگ اسلامی، شرایط محیطی می‌باشد که با ایجاد تحول در آن، ابعاد بسیاری از مشکلات فرهنگی حل خواهد شد. برای مثال، کیفیت معماری در فرهنگ اسلامی است که در زمان‌های گذشته خانواده‌های متشرع با ساختمان‌های بیرونی - اندرونی مانع اختلاط زنان و مردان نامحرم می‌شدند، ولی هم اکنون با تهاجم فرهنگی غرب، ساختمان‌ها به شکل ^۱اُپن (باز) در آمده است.

انتقال این گونه فرهنگ‌ها از هم اکنون می‌تواند زمینه‌ساز ظهور باشد و زنان به دلیل طبع ظریف و هنرمند خود می‌توانند با معماری جدید اسلامی و تنوع بخشی به کیفیت خانه‌سازی و تزئینات داخلی آن، تحولات اساسی در فرهنگ متأثر از فرهنگ غرب ایجاد نمایند.

مسئله دیگر، تغییر پوشش سنتی قدیم به پوشش نامتناسب تنگ و بدن‌نما است که

در روایات آخرالزمان نیز مورد نکوهش قرار گرفته است^۱ و برای تغییر آن به پوشش متناسب اسلامی می‌توان با ارائه پوشش‌های زیبا و متنوع جدید اسلامی، جای‌گزین‌های مناسبی برای پوشش‌های نیمه‌عریان و نامناسب به ارمغان آمده از غرب قرار داد.

۳- ۵. نقش سیاسی زنان

سیاست جامعه اسلامی بر اساس مصالح دنیوی و اخروی است و امام و حاکم اسلامی برای تحقق این مهم اقدام می‌نمایند. از صدر اسلام تا کنون تنها در دوره پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و ۵ سال از امامت امیرالمؤمنین علیه السلام و اندکی از دوران امام حسین علیه السلام، حکومت در دست امامان معصوم علیهم السلام بوده و این امر موجب شده است تا امامان معصوم علیهم السلام نتوانند احکام و موازین اسلامی را به طور کامل به اجرا در آورند.

هر چند امر رسالت به عهده مردان نهاده شده است، اما مسئولیت درون جامعه اسلامی بر عهده همه زنان و مردان بوده و این از ابتدای اسلام در جامعه اسلام مشهود است.

حمایت از دین و وظیفه‌ای عمومی است که در تمامی ادیان الهی مشهود است و نقش زنان در کنار انبیای الهی از جمله مسائلی است که در قرآن بدان اشاره شده است و برای نمونه، آسیه همسر فرعون و حضرت مریم علیها السلام را مثال می‌زند.^۲

در جای دیگر آیات قرآن، سه زن نمونه را که در پرورش حضرت موسی علیه السلام

۱. «روی عن اصبح بن نباته عن امیرالمؤمنین علیه السلام قال: سمعته يقول: يظهرني آخرالزمان و اقتراب الساعة و هو شر الازمنة، نسوة كاشفات عاريات، متبرجات من الدين، داخلات في الفتن، مائلات الى الشهوات، مسرعات الى اللذات، مستحلات للمحرمات، في جهنم داخلات» محمدبن علی شیخ صدوق، *من لا يحضره الفقيه*، ج ۳، ص ۳۹۰.

۲. تحریم، آیات ۱۱-۱۲.

دخیل بوده‌اند، نام برده است که عبارتند از: مادر و خواهر موسی علیه السلام که در شرایط سخت بحرانی، موسی علیه السلام را به دستور الهی به آب انداختند و با زیرکی دایه‌گی او را پذیرفتند و آسیه، همسر فرعون - در شرایط بحرانی که فرعون هر فرزند پسر را سر می‌برد - با شجاعت از فرعون خواست تا او را نکشد و به فرزندگی بگیرند. این سه زن در شرایط سخت بحرانی به مبارزه سیاسی با فرعون پرداختند.^۱

در مقابل، زنانی نیز به مقابله با پیامبران برخاستند و نه تنها با ایشان همکاری نکردند، بلکه خیانت ورزیدند.^۲

حضور زنان در صحنه سیاست هم‌چنان ادامه می‌یابد و در زمان اسلام نیز حضرت زهرا علیها السلام در حمایت سیاسی از امیرالمؤمنین علی علیه السلام، شبانگاهان با همسر و فرزنداناش به در خانه مهاجرین و انصار می‌رفت و از آنان کمک و یاری می‌طلبید.^۳

حضرت زینب علیها السلام نیز در حمایت از امام حسین علیه السلام سه کار مهم را به عهده گرفت:^۴

۱. حمایت از رهبر خود، امام حسین علیه السلام و پس از شهادت ایشان، امام سجاد علیه السلام؛
۲. محافظت از یتیمان و سرپرستی از ایشان؛

۳. پیام‌رسانی امام و شهیدان در کوفه و شام با بیانات کوبنده و پر محتوا.

اسلام، زنانی در دامن خود پرورید که نه تنها صحنه سیاسی را ترک نکردند، بلکه همواره به حمایت از اسلام برخاستند و در مقابل دستگاه ستم‌گر ایستادگی نمودند.

در دوران معاصر که حکومت‌های ستم‌گر غربی برای سلطه بر کشورهای

۱. جوادی آملی، پیشین، ص ۱۲۹-۱۳۰.

۲. «ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا لِلَّذِينَ كَفَرُوا امْرَأةَ نُوحٍ وَاِمْرَأةَ لُوطٍ كَانَتَا تَحْتَ عَبْدَيْنِ مِنْ عِبَادِنَا صَالِحَيْنِ فَخَانَتَاهُمَا فَلَمْ يُغْنِيَا عَنْهُمَا مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَقِيلَ ادْخُلَا النَّارَ مَعَ الدَّٰخِلِينَ»، تحریم، آیه ۱۰.

۳. علی اکبر بابازاده، تحلیل سیره فاطمه علیها السلام، ص ۱۸۶ (روایت به نقل از عوالم، ج ۱۱، ص ۶۰۰، شرح ابن ابی الحدید، ج ۶، ص ۱۲-۱۳، ج ۲، ص ۴۷).

۴. محمد محمدی اشتهاردی، حضرت مهدی علیه السلام، فروغ تابان ولایت، ص ۲۴۵.

اسلامی، شعار جدایی دین از سیاست سر داده‌اند، نه تنها مردان، بلکه زنان مسلمان در ایران نشان دادند که مرد و زن مسلمان، نقش بسزایی در حکومت‌های اسلامی دارند. امام خمینی علیه السلام در بیانات خود به مردان و زنان برای دخالت در امور سیاسی چنین فرمودند: «باید همهٔ زن‌ها و مردها در مسائل اجتماعی، در مسائل سیاسی وارد باشند و ناظر باشند؛ هم به مجلس ناظر باشند، هم به کارهای دولت ناظر باشند؛ اظهار نظر بکنند.

سیاست اسلامی که بر اساس مصالح دنیوی و اخروی نباشد، در مقابل سیاست دنیای کنونی غرب قرار دارد؛ زیرا سیاست آنها سیاستی شیطانی است که برای رسیدن به اهداف سیاسی از هیچ دروغی و نیرنگی دریغ نمی‌ورزد و برای رسیدن به هدف از هر وسیله‌ای بهره می‌جویند.^۱

دنیای غرب با تمام تناقضاتی که دارد، یک جبهه سیاسی وسیع علیه اسلام به کار بسته و از تمام وسایل و امکانات خود در این راه بهره جسته است. در مقابل این همه امکانات، دنیای اسلام باید با نیروی ایمانی، جهادی و آگاهی سیاسی از دشمن پیشی گیرد و یکی از وظایف دنیای اسلام در این زمینه، آماده‌سازی برای انقلاب امام عصر علیه السلام می‌باشد.

حضور زنان در صحنهٔ سیاسی با پرهیزکاری، زمینه‌ساز حکومت جهانی امام عصر علیه السلام می‌باشد. از جمله حضور آنان در صحنه‌های انقلاب اسلامی که خود، زمینه‌ساز حکومت امام عصر علیه السلام بوده است و مکمل قیام امام عصر علیه السلام می‌باشد. حضور زنان در صحنه‌های مختلف، هم چون: تظاهرات علیه استکبار، حضور در انتخابات، تأیید رهبری و مسئولین، امر به معروف و نهی از منکر، آمادگی‌های دفاعی و ... از مصادیق حضور آنها در صحنهٔ سیاست به شمار می‌رود.

۱. محمدجواد نوروزی، *انتظار و انسان معاصر*، ص ۱۸.

حضور زنان در مسندهای سیاسی که مخالف با شئون اسلامی نباشد و برای پیش برد اهداف اسلامی باشد، با اجرای سیاست‌های دینی و قرار دادن زن در جایگاه انسانی خود می‌تواند زمینه‌ساز ظهور شود.

حضور زنان، در میان یاوران،^۱ بیان‌گر توان فکری، سیاسی، علمی و عملی ایشان می‌باشد. زمینه‌سازی ظهور باید مبتنی بر طرح‌های دراز مدت، همراه با ایجاد آمادگی در مردم جهان باشد.

۴ - ۵. عدالت اقتصادی

قرآن کریم می‌فرماید: و پیمانانه و ترازوها را بر پایه قسط قرار دهید.^۲ هدف اقتصادی اسلام، تربیت و هدایت مردم به سعادت ابدی است که بر اساس عدالت اقتصادی، استقلال سیاسی و اقتصادی به دست می‌آید؛^۳ بر خلاف اقتصاد جوامع غربی که بر اساس رفاه و سود بیشتر است^۴ و حتی در نظام سرمایه‌داری برای سود بیشتر به استثمار کارگران و کارمندان می‌پردازند.^۵ استعمار برای تسلط بر جهان در پی دست‌یازی به منابع ثروت جهان می‌باشد؛ لذا با برنامه‌ریزی سیاسی و فرهنگی، راه تفکر را بر ملت‌ها می‌بندد و بر منابع ثروت آنها سیطره می‌یابد و حتی در میان کشورهای خود نیز از طریق نظام سیاسی، اصالت فکر را از مردم می‌گیرد و از پرورش افکار برای پرداختن به نیروهای دورن خود و جامعه جلوگیری می‌نماید.^۶

۱. یعود عائذ من الحرم فيجتمع الناس اليه كالظير الواردة المتفرقة حتى يجمع اليه ثلاث مائة و اربعة عشر رجلاً فيه نسوة، فيظهر على كل جبار و ابن جبار. علی کورانی، معجم الاحادیث المهدی، ج ۱، ص ۵۰۰.
۲. «وَأَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ»، انعام، آیه ۱۵۲.
۳. سعید فراهانی فرد، سیاست‌های اقتصادی در اسلام، ص ۱۰۰ - ص ۱۱۰.
۴. ناصر جهانیان، اهداف توسعه با نگرش سیستمی، ص ۸۸.
۵. توانایان فرد، اقتصاد آینده بشر، ص ۶۶.
۶. مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، ص ۲۵۳ - ص ۲۵۶.

اقتصاد کلان کشورهای توسعه یافته، بر اساس نظام سرمایه‌داری است و نمی‌توان از آن به مثابه معیار و ملاک در اقتصاد اسلامی بهره جست؛ زیرا معیار اقتصاد اسلامی بر اساس عدالت و در صورت امکان، خواهان اقتصادی با عدالت «درون‌زا» می‌باشد، که در صورت عدم تحقق آن، به عدالت «برون‌زا» متمایل خواهد شد.^۱ چنانچه در اقتصاد به شاخص عدالت توجه کافی شود و بدان به صورت صحیح عمل گردد، موجب از بین رفتن بسیاری از معضلات اجتماعی خواهد گردید. پیامبر اعظم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فقر را در برخی موارد موجب کفر بیان کرده‌اند: «نزدیک است فقر به کفر بیانجامد.^۲»

۱- ۴- ۵. نقش اقتصادی زنان

برای فراهم آوردن بستر ظهور، باید زمینه‌های عدالت اقتصادی در جامعه فراهم گردد و از طرفی، شعور اجتماعی و اقتصادی مردم بالا رود؛ به گونه‌ای که خود در پی اقتصاد عادلانه باشند و ثروت‌مندان، حقوق اقتصادی زیردستان را مراعات نمایند و در پرداخت خمس و زکات و سایر حقوق کوتاهی نکنند. زنان و مردان باید به حقوق اقتصادی که اسلام به آنها عطا نموده است، آشنایی داشته باشند و به گونه‌ای صحیح از آن بهره‌مند شوند. خداوند متعال در مورد استقلال اقتصادی مرد و زن می‌فرماید: برای مردان از آن چه کسب کرده‌اند بهره‌ای است و برای زنان [نیز] از آن چه کسب کرده‌اند، بهره‌ای است.^۳

اسلام در چهارده سده گذشته به زنان نیز، هم‌چون مردان، استقلال اقتصادی عطا نمود؛ در حالی اروپا (انگلستان) در یک سده پیش به زنان عطا نموده بود؛ هر چند

۱. عدالت درون‌زا به سیستمی گفته می‌شود که کارآمد بوده و خوب به اجرا درآید و عدالت برون‌زا، اعمال یک سری اصول و دستورالعمل‌هایی است که از خارج بر سیستم اعمال می‌شود تا اقتصادی عادلانه به وجود آید. ر.ک: یدالله دادگر، در گفتگوی «عدالت اقتصادی»، ماهنامه *موجود*، ش ۳۵.

۲. «کاد الفقر ان یكون کفرا»، محمد کلینی، *کافی*، دارالکتب الاسلامیه، ج ۲، ص ۳۰۶، ح ۴.

۳. «لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ»، نساء، آیه ۳۲.

این استقلال اقتصادی، مرهون کارخانه‌داران برای سود بیشتر و مزد کمتر بود؛ با این شعار که زنان خود مالک پولی می‌شوند که خود به دست می‌آوردند.^۱ اسلام، ضمن حفظ عدالت اقتصادی برای مرد و زن، خرجی زن را به عهده مرد نهاده است تا زن، طراوت و شادابی خود را حفظ کند.

زنان پیش از اسلام نیز دارای فعالیت اقتصادی بودند و اسلام نیز این سیره را نفی و نهی نکرد، بلکه با سکوت خود آن را تأیید نمود. نمونه آن، فعالیت حضرت خدیجه ع.ا.س. است که دارای فعالیت وسیع اقتصادی بود و از تجار بزرگ مکه به شمار می‌رفت. این بانوی بزرگوار پس از ازدواج با رسول خدا ص.ا.ع. تمامی اموال خود را برای پیش‌برد اهداف اسلام خرج نمود تا جایی که پیامبر ص.ا.ع. بر این مطلب مباهات می‌ورزید.^۲

در عصر حاضر نیز زنان مسلمان در عرصه‌های مختلف مشغول به فعالیت هستند و چرخه خودکفایی کشور را به گردش در می‌آورند. البته حضور زنان در عرصه تجارت و بازار باید با حفظ شئون اسلامی باشد و مفسد اخلاقی و اجتماعی و ... را در پی نداشته باشد و زن به منزله یک انسان در عرصه فعالیت‌های اقتصادی وارد شود.

زن در اقتصاد غرب، بیشتر جنبه ابزاری دارد و از اندام (جنسیت) او به مثابه یک شیء جذاب برای تبلیغات - اجناس و ابتذال در سینما - استفاده می‌گردد؛ لذا زن از ارزش انسانی ساقط شده است.

استفاده‌های ابزاری غرب از وجود زن، دو هشدار اساسی برای جامعه منتظران است؛ اول، این که حضور زن در اقتصاد و بازار کار، نباید او را از شئون انسانیت ساقط نماید و او را هم‌چون کالایی بی‌ارزش در معرض دید همگان برای فروش

۱. مطهری، پیشین، ص ۲۵۳-۲۵۶.

۲. مجلسی، پیشین، ج ۱۶، ص ۱۲.

بیشتر قرار دهد؛ چنان که متأسفانه انتقال این فرهنگ می تواند تأثیرات منفی در ابعاد مختلف جامعه داشته باشد و مفاسد اخلاقی و بی بند و باری را در جامعه ترویج نماید.

دوم، ترویج فرهنگ مصرف گرایی از سوی سوداگرایان غربی، بیشتر متوجه زنان گردیده است و هر روز با القای مدهای مختلف و محصولات جدید درصدد پر کردن جیب های خود و مشغول ساختن سایر جوامع به امور مادی و خالی کردن جیب سایر کشورها می باشند. شاید روایتی که در رابطه با مشارکت زنان در امور تجاری با مردان در آخرالزمان آمده است، مبتنی بر همین اساس باشد: 'هنگامی که زن ها برای طمع دنیا در داد و ستد همسران شان شرکت کنند.'^۲

نقش اساسی ای که زنان می توانند برای زمینه سازی ظهور در زمینه اقتصادی ایفا کنند؛ توجه به خود کفایی اقتصادی برای رهایی یافتن از بند استعماری جهان خواران است تا در سایه استقلال اقتصادی در کشور، زمینه های رفاه اقتصادی و معیشتی دوران ظهور فراهم آید و کشور نیز در زمینه های اقتصادی و نظامی، وابسته به دولت های استکباری نباشد.

وقتی که شعور اجتماعی بدان جا برسد که مال را برای آسایش بخواهد؛ نه این که هدف نهایی خود را ثروت اندوزی بدانند، این آمادگی فراهم خواهد شد تا همه انسان ها به طور عادلانه از ثروت بهره مند گردند. با اجرای احکام اسلامی، این هدف نیز تأمین خواهد شد؛ هم چنان که در زمان امام عصر علیه السلام این هدف تحقق خواهد یافت.

۱. اذا شاركت النساء ازواجهن في التجارة حرصاً على الدنيا، كامل سليمان، يوم الخلاص، (روزگارهایی)، ترجمه علی اکبر مهدی پور، ص ۷۵۱ (به نقل از منتخب الاثر، ص ۴۲۸؛ الزام الناصب، ص ۱۸۲ و الهامات المهدی، ص ۲۱۹).

۲. در روایت دیگر چنین آمده است: «وعندها تشارك المرأة زوجها في التجارة»، مجلسی، پیشین، ج ۶، ص ۳۰۵.

یکی از عوامل وابستگی اقتصادی کشورهای عقب‌نگه‌داشته شده، مصرف بی‌رویه خانواده‌ها در پی تبلیغات گسترده رسانه‌های غربی است؛ حال آن‌که توجه کلان کشور به استقلال اقتصادی و ارائه الگوی صحیح مصرف به خانوارها از راه‌های مختلف به خصوص رسانه‌ها می‌تواند عدالت اقتصادی را نهادینه سازد. هر چند دین اسلام هزینه خانواده را بر عهده مردان قرار داده است، ولی کیفیت خرج معمولاً با محوریت زن می‌چرخد، که توجه زنان به الگوی صحیح مصرف و آموزش آن به فرزندان، تأثیر بسزایی در اقتصاد صحیح دارد. توجه به اصول اقتصادی اسلام از قبیل: خمس و زکات و ... مرتبط با اقتصاد خانواده است که توجه به آن و جذب مازاد درآمد خانواده‌های ثروت‌مند و هزینه‌نمودن آن برای قسمت‌های ضعیف و ناتوان جامعه، امکان ارتقای اقتصادی را در اجتماع نوید می‌دهد.

هر چند این امور، بیشتر متوجه مردان می‌باشد، ولی توجه زنان به این امور و هشدار آنان برای بهبود وضعیت معیشتی تمام جامعه مؤثر است و می‌تواند عامل مهمی در فقرزدایی و پیشرفت اقتصادی کشور باشد.

چنانچه زنان جامعه بر این مهم اقدام نمایند، امید می‌رود که بستر مناسب اقتصادی برای ظهور فراهم آید؛ چرا که با از بین رفتن فقر و بی‌عدالتی، مردم نیز خود را بیشتر مهبای ظهور می‌سازند.

جمع‌بندی

شناخت و معرفت امام زمان علیه السلام به منزله مهم‌ترین وظیفه هر مسلمان مطرح است؛ چرا که دنیا و آخرت او را تحت الشعاع قرار می‌دهد. عدم شناخت صحیح امام در دنیا باعث گمراهی و مردن به مرگ جاهلیت می‌شود.

اما در دوران حاضر و علم به غیبت ایشان، وظیفه پیروان را باید در آشنایی با وظایف و احکام خود جست‌وجو نمود؛ چرا که با عدم حضور امام، دست‌یابی به

بسیاری از حقایق، دشوار خواهد بود. یکی از وظایف مهم افراد در این دوران، علم به وجود امام و وظیفه انتظار صحیح و راستین است؛ چرا که برداشت انحرافی از مقوله انتظار، خود موجب گمراهی می گردد و عوارض ناگواری در پی خواهد داشت. شناخت کیفیت انتظار راستین، شناخت و انجام تکالیف صحیح منتظرین واقعی را در پی دارد، که افراد با شناخت وظایف فردی و اجتماعی باید در صدد زمینه سازی برای ظهور حضرت برآیند.

نوید روایات، مبنی بر این که زمینه سازان ظهور، اهل شرق و ایران می باشند، وظیفه مردان و زنان ایرانی را دو چندان می نماید.

زمینه سازی ظهور و آمادگی برای همراهی آن حضرت، اختصاص به جنسیت ویژه ای ندارد و هر مسلمانی به عنوان دوست دار خدا و اهل بیت علیهم السلام باید این آمادگی را داشته باشد؛ هر چند تفاوت های زن و مرد، موجب اختصاص یک سری ویژگی ها برای آنان می شود و فعالیت بیشتر هر کدام را در عرصه خاص سبب می شود.

یکی از مهم ترین وظیفه رهایی زنان در جنبه فردی و بعد خانوادگی است؛ چرا که خودسازی و آمادگی فردی و انتقال آن به خانواده، زیربنای آماده سازی سایرین می باشد.

زنان باید در زمینه سازی در ابعاد مختلف ایفای نقش نمایند و به عنوان مربیانی که تربیت نسل منتظر را به عهده دارند از انجام این مهم غفلت نورزند؛ چرا که عدم توجه به نسل منتظر، با در نظر گرفتن توطئه های استکبار برای انحراف کودکان و نوجوانان، خطر عظیمی است که نسل آینده را در معرض خطر قرار می دهد. همکاری و هم یاری همسران برای تربیت نسل آینده و آماده سازی خود در ابعاد مختلف دینی، فرهنگی و ... برای حضور در رکاب امام زمان علیه السلام برای یاری آن حضرت، وظیفه هر مسلمانی است که خویشتن را مهیای ظهور می داند.

نقش زنان در ابعاد اجتماعی، از زمینه‌های فردی آنان نشأت می‌گیرد. زنان پس از انجام وظایف فردی می‌توانند در حوزه‌های مختلف اجتماعی نیز ایفای نقش نمایند؛ هم‌چنان که فعالیت زنان از صدر اسلام در حوزه‌های اجتماعی و حمایت آنان از امام خود مشهود بوده و یاری نمودن زنان و حمایت آنان از پیامبر و ائمه علیهم‌السلام در تمامی صحنه‌ها قابل مشاهده است.

الگوسازی زنان صدر اسلام، نمونه بارزی برای زنان عصر غیبت است و هوشیاری و حضور در صحنه زنان را می‌طلبد.

حضور در صحنه‌های اجتماعی اعم از فرهنگی، سیاسی و اقتصادی از این جمله است که باید توأم با رعایت تقوا و عفاف باشد و زن را از حیطة انسانیت خارج نسازد.

حضور زنان در عرصه فرهنگی برای مبارزه آنان با تهاجم فرهنگی غرب، نیازمند گسترش علوم اسلامی در میان زنان است که از طریق وسایل ارتباط جمعی به راحتی امکان‌پذیر است. در عرصه سیاسی، حضور زنان در مجامع سیاسی و حمایت از امام و رهبری از عمده‌ترین وظایف ایشان به شمار می‌رود و در زمینه اقتصادی، پیش‌گیری از اسراف و قناعت در زندگی با الگوی مصرف صحیح، موجب زمینه‌سازی عدالت اقتصادی می‌گردد که مطلوب جامعه مهدوی است.

چنان‌چه زنان در تمامی صحنه‌های اجتماعی، نقش خود را به خوبی ایفا نمایند، بنیان‌های اجتماعی تقویت می‌گردد و توطئه‌های استکبار برای سلطه بر جهان اسلام خنثی می‌شود و زمینه‌های ظهور فراهم می‌گردد.

پیشنهادها

اینک پیشنهاد و راهکارهایی جهت ترویج فرهنگ مهدوی در جامعه ارائه می‌شود:

۱. اطلاع‌رسانی وسیع و گسترده در معرفت امام زمان علیه‌السلام و آگاه‌سازی افراد، به خصوص زنان از طریق وسایل ارتباط جمعی، هم‌چون سایت مخصوص زنان و انتظار

برای بررسی بیشتر نقش زنان در زمینه‌سازی و گسترش آن از طریق رادیو، تلویزیون، پیام‌های کوتاه و ...

۲. فرهنگ‌سازی انتظار؛ به گونه‌ای که جامعه، نشانه‌ای از انتظار فرج داشته باشد. از قبیل تابلوهای تبلیغاتی و ... به خصوص پیام‌های دینی از طریق صدا و سیما به صورت مداوم، به گونه‌ای که انتظار برای مردم امری مأنوس گردد و به جای تشویق زنان به اسراف و تجمل‌گرایی، متمایل به قناعت و فرهنگ اسلامی گردند.

۳. مراکز علمی، حوزه‌های علمیه، آموزش و پرورش هر کدام در سطح خود به انتشار آموزه‌های فرهنگ مهدویت بپردازند، تا مردم به طور مستمر در طول سال، ماه و هفته و ایام و اعیاد اسلامی با پیام‌های جدید قرآنی، اسلامی و مهدوی روبه‌رو شوند. در این زمینه، اطلاع‌رسانی در خانواده‌ها با محوریت زن را فراموش نکنند؛ چرا که می‌توانند نقش اساسی داشته باشند.

۴. توجه دادن به غیبت امام زمان علیه السلام و عوارض آن؛ بر خلاف تبلیغات رسانه‌های غربی که ظهور امام زمان علیه السلام را همراه با قتل و غارت نشان می‌دهند، حقایق غیبت و عوارض آن برای مردم بیان شود و به جای آن، رفاه و امنیت مهدوی، خصوصاً امنیت و آرامش روانی زنان مطرح شود تا رغبت افراد به انتظار و زمینه‌سازی بیشتر گردد.

